

НОВОХАТСЬКА Н. В.

*Київський національний торговельно-економічний
університет*

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ЦИТАТ З КІНОФІЛЬМІВ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

У статті йдеться про особливості застосування цитат у художніх текстах, звертається увага на особливості їх структури й функціонування.

Ключові слова: кіноцитата, інтертекстуальність, прагматична ситуація.

В статье идет речь об особенностях употребления цитат в художественных текстах, обращается внимание на особенности их структуры и функционирования.

Ключевые слова: цитата, интертекстуальность, прагматическая ситуация.

The article describes the usage of movie quotes in belles-lettres texts, as well as attracts attention to the peculiarities of their structure and functioning.

Key words: movie quote, intertextuality, pragmatic situation.

Постановка проблеми у загальному вигляді, її актуальність та зв'язок з науковими завданнями. У лінгвістичній науці істотний інтерес викликає проблема дослідження категорії інтертекстуальності як засобу встановлення рекурсивного співвідношення тексту з уявленнями і знаннями носіїв певної культури. Оскільки на початку ХХІ століття зафіксовано нові тенденції щодо застосування ремінісценцій у художніх текстах, **актуальність** дослідження зумовлена необхідністю визначення основних принципів і способів творення множинних зв'язків між текстами.

Мета статті – виявити характерні особливості цитування в сучасних художніх текстах .

Завдання статті:

- охарактеризувати цитати як вияв текстової категорії інтертекстуальності;

Новохатська Н. В.

- встановити специфіку явища цитування у художніх текстах.

Предмет дослідження: інтертекстуальні одиниці в художніх текстах.

Об'єкт дослідження: структурна й семіотична характеристика цитат з кінофільмів й пісень у художніх текстах.

Матеріал дослідження: англійські та українські художні тексти ХХ –поч. ХХІ ст.

Наукові результати. Традиційно інтертекстуальність розглядають [1;2;3] як спосіб побудови тексту з цитат і реміценцій до інших текстів. Проте, як указує Н. В. Ротова [4:6], запозичення "де-факто" існувало завжди, оскільки ознаки цього феномену виявлено вже в Старому Заповіті, а "чужі" слова досить широко застосовувалися в античній літературі та в епоху Відродження.

Найвідомішим визначенням інтертекстуальності, зазначає О. В. Стирїна [5:12], є висловлення Р. Барта, що кожен текст є інтертекстом, інші тексти присутні в ньому на різних рівнях: тексти попередньої культури і тексти навколишньої культури: уривки культурних кодів, формул, ритмічних структур, фрагменти соціальних ідіом і т.п. поглинуті текстом і змішані в ньому, оскільки завжди до тексту і навколо нього існує мова.

Н. О. Гриднева [6:9] зазначає, що невід'ємну частину англійського лінгвокультурного фонду складають рекламні слогани, девізи, висловлення політиків і спортсменів, телеведучих, кіноцитати, цитати із мультфільмів, тексти популярних пісень. При вивченні Оксфордського словника цитат, який вміщує більш ніж 17 000 висловлень, дослідниця робить висновок, що 46% від об'єму цитатнику складають: висловлення відомих людей (17%), поп-музика (9%), фільми (8%), публіцистика (8%), реклама (3%), політичні та спортивні лозунги (1%) [7:10]. За Н. О. Гридневою [6:17], однією із найважливіших характеристик прагматичної ситуації цитування є мета автора вплинути на реципієнта.

Наприклад, у промові Рональда Рейгана до Національної асоціації євангелістів 8 березня 1983 р. англ. *So in your discussions*

of the nuclear freeze proposals, I urge you to beware the temptation of pride—the temptation blithely to declare yourselves above it all and label both sides equally at fault, to ignore the facts of history and the aggressive impulses of an evil empire [7:1228] мовець намагається вплинути на реципієнтів, використовуючи альянз *evil empire* та схилити їх дотримуватися його точки зору, посилаючись на фільм "Зоряні війни" (1977). Знову мовець звертається до "авторитетного" джерела для підтримки своєї точки зору.

За версією електронної газети CNN [8], Американський інститут кіно American Film Institute у 2005 році опублікував список найуживаніших кіноцитат: 1. *Frankly, my dear, I don't give a damn* [Gone With the Wind]. 2. *I'm going to make him an offer he can't refuse* [The Godfather]. 3. *You don't understand! I coulda had class. I coulda been a contender. I could've been somebody, instead of a bum, which is what I am* [On the Waterfront]. 4. *Toto, I've got a feeling we're not in Kansas anymore* [The Wizard of Oz]. 5. *Here's looking at you, kid* [Casablanca]. 6. *Go ahead, make my day* [Sudden Impact]. 7. *All right, Mr. DeMille, I'm ready for my close-up* [Sunset Blvd.]. 8. *May the Force be with you* [Star Wars]. 9. *Fasten your seatbelts. It's going to be a bumpy night* [All About Eve]. 10. *You talking to me?* [Taxi Driver].

Ці дані суперечать дослідженню S. Fischhoff, E. Cardenas, A. Hernandez, K. Wyatt, J. Young, R. Gordon [9], які за допомогою експерименту вивчали феномен цитування серед різних вікових груп та відповідно належності до чоловічої чи жіночої статі. Результати їх дослідження такі: *I'll be back* [Terminator]. *Frankly, my dear, I don't give a damn* [Gone With The Wind]. *Show me the money* [Jerry Maguire]. *Go ahead, make my day* [Sudden Impact]. *Mama always said life is like a box of chocolates...* [Forrest Gump]. *You can't handle the truth* [A Few Good Men]. *Hasta la vista, baby* [T2]. *May the force be with you* [Star Wars]. *There's no place like home* [The Wizard of Oz]. *Yeah, baby* [Austin Powers Films].

Із результатів вивчення феномену англійських інтертекстуальних цитат із кінофільмів стає зрозуміло, що з плином часу мешканці Америки та Британії забувають старі фільми та починають цитувати нові.

Ця ситуація протилежна українській, оскільки майже не відбувається цитування з нових кінофільмів, а цінність становлять саме репліки героїв радянських стрічок. За версією електронної російської газети News.ru, найпоширенішими фразами є рос. *Я требую продолжения банкета* [Иван Васильевич меняет профессию]. *Зачем нам кузнеи, нам кузнец не нужен* [Формула любви]. *Наши люди в булочную на такси не ездят* [Бриллиантовая рука]. *А вас, Штирлиц, я попрошу остаться* [17 мгновений весны]. *Кто не работает, тот не ест. Учись студент* [Операция Ы и другие приключения Шурика]. *Кто ж его посадит, он же памятник* [Джентльмены удачи]. *Я тебя поцелую. Потом. Если захочешь* [Здравствуйте, я ваша тетья]. *Ну и рожя у тебя, Шаранов* [Место встречи изменить нельзя]. *Ларису Ивановну хочу* [Мимино]. *Бамбарбия киргуду* [Кавказская пленница].

Як влучно зазначають Уртнасан Баттулга [10:15] та Баясгалан Дашхуугийн [11:73], читач легко впізнає такі мовні одиниці, за допомогою яких покращується сприйняття всього тексту та запам'ятовування окремих фраз.

Поява будь-якої цитати у мовленні, як правило, має асоціативний характер, оскільки сама комунікативна ситуація чи певна фраза співрозмовників або її елемент співвідноситься із ситуацією із першоджерела та стає стимулом, який вимагає реакції у вигляді відповідної цитати [12:5-6]. Одночасно застосування цитати може мати на меті зміну атмосфери спілкування, спробу ухилення від неприємної розмови чи бути засобом заповнення паузи [12:6].

Основною функцією цитати є підтвердження думки автора свідченням авторитетного джерела [12:20]; встановлення контакту (цитати налаштовують читача на сприйняття інформації та належать двом текстам одночасно) та створення додаткових смислів у новому контексті: *Віддавай наші дві... ні - ТРИ штуки баксі-і-ів!!!!* [Карпа,19].

На даний момент у досліджених українських текстах ХХ – поч. ХХІ ст. виявлено: 1) прямі цитати і 2) трансформовані цитати

Пряму цитату із кінофільму "Діамантова рука" зафіксовано в творі Ірени Карпи: укр. *Наши люди в булочную на таксі не ездят!* [Карпа:54]. Авторка передає за допомогою транскрипції лише вимову цитати, яка не адаптується до правил української мови, однак зберігає всі слова та ритмічно-синтаксичну конструкцію. У межах ситуації "похід в магазин" адресант за допомогою висловлення, запозиченого із кінофільму, виражає негативне ставлення до можливості поїхати на таксі до магазину. І. Карпа використовує відому цитату з метою збільшення експресивності висловлення, оскільки у попередньому контексті вже подано вичерпну інформацію про ситуацію спілкування: *Марла просто не хотіла нікого просити її відвезти, а на таксі їй не вистачало нахабності* [Карпа,54].

Трансформовані цитати мають такі моделі:

а) трансформація одного чи двох слів без зміни ритмічно-синтаксичної конструкції;

б) трансформація більш ніж двох слів без зміни ритмічно-синтаксичної конструкції.

Цитату з трансформацією одного елемента оригінальної цитати без зміни ритмічно-синтаксичної конструкції зафіксовано у 1985 р. у романі П. Загребельного. Автор використовує фразу із мультфільму "Пригоди kota Леопольда" рос. *Леопольд, жалкий трус, виходи* [Загребельний:327]. Однак замість ад'єктива *подлый* автор вживає прикметник *жалкий* у комунікативній ситуації, отому що саме він сповна характеризує емоційний стан героя іфікативне значення висловлення, оскільки *жалкий* походить від стел. 'гробниця', псл. *žalь*^gēль* – споріднене з лит. *žēl`a* 'біль, жаль', прус. *gallan* (зн. в) 'смерть', нвн. *quälen* 'мучити', двн. *quāla* 'мука', дангл. *swelan* 'умирати' [248:186]. Відповідно до таких етимологічного словника, прикметник *підлий, р. подлый*, надійної етимології не має, однак виводиться від *podlec* 'підлягати', від прийменника *pod* 'під', від *podle* 'біля'.

Можливим також є поєднання цитат з різних кінофільмів у одну. Наприклад, *Все дешево й сердито: ати-бати, ми солдати* [Карпа:154]. Дана фраза цитує не тільки фільм "Ати-бати

йшли солдати", а й в ініціалній позиції міститься цитата із фільму "Люди і манекени". У цьому випадку в ініціалній позиції міститься пряма цитата, а у фінальній – трансформована. Остання містить займенник і еліпсис на позначення дієслова *буття* замість дієслова *йшли*. Такі трансформовані цитати є знаком, що співвідноситься із комунікативною ситуацією кінофільму та використовується для "авторитетного" підтвердження правдивості думок мовця.

Ця конструкція має денотативне значення "армія" та сигніфікативне – бажання приєднатися до неї з корисною метою заощадження на вартості подорожі до Антарктиди. Сигніфікативне значення цієї конструкції відрізняється у фільмі та в комунікативній ситуації: виражає гордість та печаль у фільмі та радість й захоплення – у ситуації спілкування.

І. Карпа взагалі надає перевагу трансформованим цитатам з кінофільмів: *Той їхній реслінг закономірно перейшов у руйнацію Надиного майна, **нажитого непосильною працею**...* [Карпа:17].

У ХХІ ст. через популярність радянського кінематографу, інтертекстуальні цитати, як правило, не перекладаються українською мовою та відображаються за допомогою транскрипції.

Так, як доводить Г. П. Їжакевич [14:221], "російське усталене словосполучення, афоризм чи вислів, введене в український розмовний контекст, виділяючись своєю формою із загального потоку мовлення, в устах мовця набуває більшої експресивної сили, стає певним семантично-стильовим центром висловлення".

Проте, існує й інша тенденція, яка передбачає відтворення цитати мовою перекладу: укр. *Добре, – пообіцяла Віра, – я поки подумаю і пообідаю, а ти, будь ласка, іди накресли пару формул* [Роздобудько:7]. Далі авторка пояснює походження цитати: *Останній вираз вона підхопила з фільму "Сімнадцять миттєвостей весни" – так сказав Штігліц п'яненській дамі, яка чіплялася до нього в ресторані* [Роздобудько:7]. Адресант використовує цитату кінофільму щоб змусити адресата залишити її в спокої, а оскільки не може придумати ґрунтовної причини для

відмови, користується кіно фразою, яка сигналізує адресату про необхідність прийняття певних дій.

Із поширенням масової культури та музики, цитати відомих пісень на поч. ХХІ ст. використовуються комунікантами на рівні з цитатами із кінофільмів. За спостереженнями Ю. Є. Плотницького [15:7–8], популярна музика є одним із каналів поширення англійської мови у світі, при цьому молодь дуже часто краще обізнана в англомовній музиці, ніж у вітчизняній. Тому, зазначає автор, англомовний пісенний дискурс є потужним засобом пропаганди англійської мови: англійської та американської культури з властивими їм цінностями та ідеалами. Посилання на тексти пісень А. О. Проскуріна [16:14] розглядає як відображення у тексті мелодичного компонента шляхом створення особливого ритму або через використання ономапоєї.

Зазвичай в українському мовленні відбувається цитування пісень як українською, так і англійською мовами. При цьому переважає функціонування англомовних цитат із пісень: *Oh it's such a perfect day I'm glad I spent it with you* [Карпа:106] (*Perfect Day* by Lau Reed), *Не спинити вже тих сліз – такі файні були сні* [Карпа:45] (Най буде дощ, Скрябін).

Узагальнюючи проаналізований матеріал, можемо стверджувати, що цитати у художніх текстах забезпечують підтвердження достовірності думки, посилюють вираження інтенції й є комунікативною стратегією, спрямованою на безапеляційне визнання вірності власної думки мовця.

ЛІТЕРАТУРА

1. Малаховская М. Л. Интертекстуальные связи в художественном тексте в сопоставительно-переводоведческом аспекте (на материале произведений К. С. Льюиса): автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.20 "Сравнительно-историческое, типологическое и сопоставительное языкознание" / Малаховская Мария Львовна. – Спб, 2007. – 18 с. 2. Кам'янець А. Т. С. Еліот і Д. Лодж – стратегії відтворення інтертекстуальної іронії / А. Кам'янець // Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики: зб. наук. пр. – К.: Логос, 2007. – Вип. № 23. – С. 303–310. 3. Трошчяка А. Л. Интертекстуальный хронотоп готического романа (на материале англоязычных произведений): автореф. дис. на

соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Троицкая Анастасия Леонидовна. – СПб., 2008. – 20 с. 4. *Античные теории языка и стиля* / [ред. О. М. Фрейденберг]. – М. – Л. : Соцэкгиз, 1936. – 341 с. 5. *Стырина Е. В.* Имитационный интекст как инструмент интертекстуальности (на материале англоязычного рассказа) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Стырина Елена Вячеславовна. – М., 2005. – 186 с. 6. *Гриднева Н. А.* Словарь цитат в парадигме современной английской лексикографии : на материале английских словарей цитат : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Гриднева Наталия Александровна. – Самара, 2008 – 22 с. 7. *The Oxford dictionary of quotations* [ed. E. Knowles]. – Oxford : Oxford University Press, 2004. – 1768 p. 8. American Film Institute. Famous movie quotes. – 2005. – Режим доступа до статті : <http://www.cnn.com/2005/SHOWBIZ/Movies/06/22/film.moviequotes.list.ap/index.html> 9. *Fischhoff S.* Popular Movie Quotes : Reflections of People and Culture. Based on a paper presented at the Annual Convention of the American Psychological Association [Електронний ресурс] / Fischhoff Stuart, Cardenas Esmeralda, Hernandez Angela, Wyatt Korey, Young Jarod, Gordon Rachel // *Journal of Media Psychology*. – 2000.– August 7. – Режим доступа до журн. :<http://www.calstatela.edu/faculty/sfischhoff/index.html>. 10. *Уртнасан Б.* Логоепистемический компонент в современном русском речеупотреблении (с позиции филолога-носителя монгольского языка) : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Уртнасан Баттулга. – М., 2007. – 21 с. 11. *Баясгалан Д.* Следы русской культуры в монгольском языке / Баясгалан Дашхуугийн // *Русский язык за рубежом*. – М., 2005. – № 3–4. – С. 71–73. 12. *Кожевников А. Ю.* Крылатые фразы и афоризмы отечественного кино / Александр Юрьевич Кожевников. – М. : Olma Media Group, 2007. – 831 с. 13. *Фомичева Ж. Е.* Интертекстуальность как средство воплощения иронии в современном английском романе : дис. ... канд. филол. наук / Ж. Е. Фомичева. – СПб., 1992. – 223 с. 14. *Іжакевич Г. П.* Стилистичні функції структурних елементів російської мови в українському усному мовленні / Галина Прокопівна Іжакевич // *Закономірності розвитку українського усного літературного мовлення* / [ред. І. К. Білодід]. – К. : Наук. думка, 1965. – С. 213–234. 15. *Плотницкий Ю. Е.* Лингвостилистические и лингвокультурные характеристики англоязычного песенного дискурса : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Плотницкий Юрий Евгеньевич. – Самара, 2005 – 21 с. 16. *Проскурина А. А.* Прецедентные тексты в англоязычном юмористическом дискурсе : автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / Проскурина Анна Александровна. – Самара, 2004 – 18 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. *Карна І.* Фройд би плакав / Ірена Карпа. – Х. : Фоліо, 2004. – 240 с.
2. *Роздобудько І.* Пастка для жар-птиці / Ірен Роздобудько. – Х. : Фоліо, 2007. – 160 с.
3. *Загребельний П.* Вигнання з раю / Павло Загребельний. – К. : Радянський письменник, 1985. – 456 с.

Новохатська Н. В.